



ეკონომიკური რეფორმა: ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები



ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზემოქმედება პრივატიზაციაზე და მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი საკითხები საქართველოს ეკონომიკაში

მამუკა სარჩიმელია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, პროფესორი

რეზიუმე.

სტატიაში განხილულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოფხვრისაკენ მიზანმიმართული სამართლებრივი საკითხები. ჩატარებულია მათთან დაკავშირებით პრივატიზაციის ზემოქმედებაზე მსჯელობა. აღნიშნულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის, კორუფციის აღმოფხვრის შესაძლებლობაზე. თუმცა მასთან ერთად, მათი მოქმედების შესუსტების მიმართულებით დასახულია გამოვლენის შესაძლებლობები.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილოვანი ეკონომიკა, კორუფცია, პრივატიზება, კრიმინალური ბიზნესი.

შესავალი

როცა ადმინისტრაცია, რომელიც უნდა ემსახურობდეს ქვეყნის მართვას, მაქსიმალურად ვერ ზღუდავს ჩრდილოვან ეკონომიკას, ეს ამ ადმინისტრაციის სისუსტეზე და დანაშაულებრივ საქმიანობაზე მიანიშნებს.

ჩრდილოვან ეკონომიკაში გულისხმობენ ფარულ არალეგალურ აღურიცხავ საქმიანობას.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა დამახასიათებელი იყო პოსტსაბჭოთა დროის გარდამავალი პერიოდისათვისაც. ამით კეთილსინდის-

იერი მოსახლეობა ზარალდებოდა.

მრავალმხრივი კანონდარღვევა ახლდა პოსტსაბჭოთა საქართველოში მიმდინარე პრივატიზაციას, რომელიც ჯერ კიდევ გრძელდება. ამას აძლიერებს კრიმინალური წრის ინტერესები. ის, რომ ამით აქტიურად ჩაებან ეკონომიკის იმ დარგებში, სადაც კანონდარღვევების დიდი შესაძლებლობებია, როგორიცაა მოქალაქეთა ბინებისა და მიწის პრივატიზება.¹ ეს კიდევ უფრო მძიმედ მიმდინარეობს, როდესაც საპრივატიზაციო ობიექტების კონტროლს საწარმოს ისეთი დირექტორი განაგებს, რომელიც ცდილობს და ახერხებს საკუთარ კონტროლს ყველაფერი დაუქვემდებაროს, რათა საწარმოს მთელი ფონდები არაკანონიერი გზებით თავის პირად კერძო საკუთრებად აქციოს.²

აუცილებელი იყო საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებს ჩაენაცვლებინა ბრძანებლური დაგეგმვის სისტემა, რომელიც საბჭოთა კავშირში ათეული წლების განმავლობაში იყო დამკვიდრებული. სამწუხაროდ, ბრძანებლური დაგეგმვის ინერცია დღესაც უარყოფით გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის საქართველოში გავრცელებულ სახეებს შორის მიჩნეულია კორუფცია.

სტატიაში³ დასახელებულია ჩრდილოვანი ეკონომიკა, როგორც თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური და ნაკლებად შესწავლილი პრობლემა.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილოვანი ეკონომიკა, კორუფცია, პრივატიზება, კრიმინალური ბიზნესი.

1 მ. სარჩიმელია. ეკონომიკისა და სამართალდარღვევის სტატისტიკის აღრიცხვის თავისებურებები. ჟურნ. „ეკონომისტი“ 2014, №6, გვ. 60.

2 ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური პოლიტიკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, 2002, გვ. 115.

3 ნ. არევაძე, ვ. მიშინა. ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსი და სტრუქტურა პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში. საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. სამეცნიერო შრომების კრებული. ტომი IV. თბილისი, „მეცნიერება“ 2004, გვ. 217.

ძირითადი ტექსტი

1. დანაშაული ჩრდილოვან ეკონომიკაში. კანონმორჩილი ბიუროკრატიის უდიდესი ნაწილი ქვეყნისათვის სასარგებლო საქმიანობას ეწევა, თუმცა ზოგიერთი ბიუროკრატი აუცილებელ მომჭირნეობას ვერ ეგუება და ჩრდილოვანი ეკონომიკით სიღარიბისაგან თავის გადარჩენას ცდილობს.

ქვეყანაში, სადაც სახელმწიფო კონტროლი მაღალ დონეზეა დაყენებული, მოსახლეობის ქონებასაც უფროთხილდებიან, ხოლო როდესაც სახელმწიფო კონტროლის სისტემა მოშლილია და ჩინოვნიკურ საქმიანობაში განაფული ბიუროკრატი დარწმუნებულია, რომ მცირე დანაშაულზეც მკაცრ პასუხს არ აგებს, მაშინ იგი დანაშაულს ჩაიდენს, მაგალითად პრივატიზების ნაკლები პასუხისმგებლობით ჩატარებისას.

კორუფციის ხელშემწყობი პირობების აღმოფხვრა შესაბამის ძლიერ მექანიზმს მოითხოვს. საჭიროა შეიზღუდოს უსამართლოდ გამდიდრებული მოსახლეობის მდიდარი ფენის თავაშევებული მოქმედებები და ისინი ჩაყენებულ იქნენ ხალხის სამსახურში, თანაც ისე, რომ მათ არ მიეცეს კორუფციით სარგებლობის იმედები.

საბჭოთა კავშირის ჩრდილოვანი ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი იყო პირველადი მოხმარების საგნების, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების დატაცება და ა.შ. ჩრდილოვანი ეკონომიკა უკანონო გზებით ცხოვრების პირობების მოწყობაზე ზრუნავა, რაც წარმოების თითქმის ყველა სფეროში ფუნქციონირებდა.

უცხოეთში ჩრდილოვანი ეკონომიკის ნაცვლად მეტწილად ხმარობდნენ ტერმინს ფარულ ეკონომიკას, შავი ეკონომიკა და სხვა, ხოლო მათ ახსნას იურიდიული ან ეკონომიკური პოზიციებიდან ცდილობდნენ პოსტსაბჭოთა საქართველოში.

2. ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში მეტნაკლები ზომით თითქმის ყველგან არსებობდა, ხოლო განსხვავებული მასშტაბებითა და სტრუქტურით განვითარებულ ქვეყნებში. ჩრდილოვანი ეკონომიკის

წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის 5-10 პროცენტის ფარგლებში მერყეობდა, განვითარებად სამყაროში 25-40 პროცენტის ჩარჩოებში იყო მოქცეული. საერთოდ მის კრიტიკულ ზღვრად 40-45 პროცენტის ფარგლებს მიიჩნევენ. საქართველოში მისი გავრცელების მასშტაბები კატასტროფის ტოლფასი, 70 პროცენტი იყო, თანაც ზრდის ტენდენციით.

დასავლეთის მეცნიერები მსოფლიოში დანაშაულის წარმოშობის ძირითად მიზეზად ფაქტორების ერთობლიობას ასახელებდნენ. ისინი დანაშაულის წარმოშობის სოციალურ ფაქტორთა შორის, უმთავრესად ეკონომიკურ ფაქტორად ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავრცელების მასშტაბებს გამოყოფდნენ.

საბჭოთა კავშირში აზრი იყო იმის შესახებ, რომ დამნაშავეობის ზომა სოციალური წინააღმდეგობის იმ ხარისხით განისაზღვრება, რომელიც გამოწვეულია საზოგადოების კლასებად წარმოდგენით. ამასთან დაკავშირებით კლასთაშორის წინააღმდეგობები არ იყო ერთადერთი ძირითადი მიზეზი დანაშაულის ჩადენისა, რადგან იგი ვერ ამოწურავდა სოციალური წინააღმდეგობების მთელ სპექტრს.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავრცელების ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად ჩაითვლება საბაზრო ურთიერთობების პირობების შესაბამისი ეკონომიკური ქცევების უქონლობა მოსახლეობის უმრავლესობაში.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის იმედებისა და სურვილების მიუხედავად, საქართველოს მოსახლეობამ ვერ შექმნა პრივატიზაციის კეთილსინდისიერად გამოყენების პირობები, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ ბაზარი თვითონვე დაარეგულირებს ქვეყნის ეკონომიკას.

ასეთმა შეხედულებამ არ გაამართლა და თვითდინებაზე მიშვებულ ქვეყანაში ჩრდილოვანი ეკონომიკით გამოწვეული საფრთხეები კანონდამცავებისაგან თითქმის უმეტესაღმურთოდ და კონტროლის გარეშე დარჩა. ამით ისარგებლეს საბჭოთა კავშირის დროის პარტოკრატებმა და პოსტსაბჭოთა საქართველოში თავიანთი კერძო ინეტრესების სასარგებლოდ წარმართეს. ისინი ქვეყანას კერძო მესაკუთრეების რანგში მოველინენ, მაშინ როდესაც

ბიზნესში გაუნათლებელნი აღმოჩნდნენ და მოგებას ჩრდილოვანი ეკონომიკით ახერხებდნენ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის გაღარიბებით. იგი დანაშაულებრივი გზებით ხორციელდებოდა. ნაცვლად იმისა, რომ ეზრუნათ ჩრდილოვანი ეკონომიკის საწინააღმდეგოდ, პირიქით მისი მომხრეები და არალეგალური წარმომადგენლები გახდნენ. მდიდრდებოდნენ კანონის დარღვევებით, თვით გადასახადების გადახდის თავის არიდებით, რაც ძირს უთხრიდა მენარმეობის ეფექტიანობას ქვეყანაში.

ეკონომიკურ ურთიერთობებში დამნაშავე ელემენტების აქტიურმა ჩარევამ შესაძლებელი გახადა სახელმწიფო ხელისუფლების მართვის აპარატის მომსახურეთა მოსყიდვისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა და სახელმწიფო ქონების უკონტროლო განკარგვა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა არა მხოლოდ დამანგრეველ ზემოქმედებას ახდენს ქვეყნის სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებაზე, არამედ თვით ჩრდილოვანი ეკონომიკის არალეგალურ წარმომადგენელთა ცხოვრებაზე (ვინაიდან ისინი იმ „ხის ტოტს ჭრიან, რომელზედაც ზიან“).

ფარული ეკონომიკის მასშტაბებში შეუძლებელია ისეთი მოვლენების სრული გამოკვლევა, როგორიცაა არაფორმალურ ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენები. იგი მოიცავს სოციალურ, ფსიქოლოგიურ, კულტურულ და სხვა შედეგებს, რომლებშიაც აისახებიან მოსახლეობის შრომისა და ცხოვრების პირობები ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში.

3. კრიმინალურ სამყაროსთან ბრძოლა პოსტსაბჭოთა საქართველოში. ეს პროცესი რთულია, განსაკუთრებით, მისი ჩრდილოვანი ეკონომიკის პრობლემად გადაქცევის შემთხვევაში, რომლის ერთ-ერთი ძლიერი მექანიზმია ის, რომ დღესაც ჯერ კდე არ არის შემუშავებული დამნაშავეობის ზრდისა და კორუფციასთან სულყოფილი ბრძოლის ძლიერი მექანიზმი, რომლის საშუალებით შესაძლებელი გახდება ეკონომიკურ და პოლიტიკურ უსაფრთხოებაზე ზემოქმედება, კრიმინალური დაჯგუფებების ლიდერების მოთოკვა და მათზე სამართალდარღვევების დასჯის კანონების გამკაცრება.

მოსალოდნელია ისიც, რომ დამნაშავეთა ორგანიზებული ჯგუფი ახერხებდეს შეაღწიოს საზოგადოების ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში, რამაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნას თვით ქვეყნის სახელმწიფოებრიობის საფუძველს.¹

სამწუხაროდ, საქართველოს ეროვნული ანტიკორუფციული პროგრამის შემმუშავებელი ჯგუფის მიერ შემუშავებული პროგრამის ძირითადი მიმართულებები კორუფციის შეზღუდვის ეკონომიკური მიდგომის თუნდაც ელემენტებს მაინც პრაქტიკულად არ შეიცავს და უმთავრესად იურიდიული შინაარსის მქონე რეკომენდაციებს ასახავს. კორუფციის შეზღუდვის მოყვანილი, მხოლოდ წმინდა ეკონომიკური მიდგომის საფუძველზე განხორციელებული უმარტივესი გზის ყველაზე თვალსაჩინო ნაკლი დაუსჯელობის სინდრომის დამკვიდრებაა.²

ჩრდილოვან ეკონომიკაში დანაშაულის ფაქტორს შედარებით მეტი სიფრთხილით გაანალიზება სჭირდება, ვიდრე იგი ჩვეულებრივ პირობებში გამოიყენება.

პოსტკომუნისტურ საქართველოში რიგი უარყოფითი შედეგები გამოიწვია საწარმოო პრივატიზებაში დაშვებულმა შეცდომებმა. მიუხედავად ამისა საქართველო გლობალიზაციის პროცესში ჩართულია ისე, რომ იგი განვითარების მაგისტრალურ გზაზე მაინც რჩება. მაგრამ მრავალმხრივი წინააღმდეგობები განუსაზღვრელობის წინაშე გვაყენებს, როდესაც ერთი სიძნელის გადალახვა ან შესუსტება ახალ სიძნელებებს ქმნის და ა.შ. ყოველივე ეს თავის მხრივ ართულებს ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოფხვრის წინააღმდეგ ბრძოლას, შედეგად მოსალოდნელია უარყოფითი შედეგების მხოლოდ დროებით შესუსტება.³

პრივატიზება პოსტკომუნისტურ საქართველოში მიჩნეუ-

1 რ. ოთინაშვილი. დამნაშავეობა, როგორც რისკიანი ბიზნესის სპეციფიკური სახეობა. ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, 2003, №1, გვ. 22-24.

2 ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა (ტეორია და პოლიტიკა). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2005. გვ. 282.

3 რ. სარჩიმელია. პრივატიზება და სიღარიბის დაძლევის ზოგიერთი საკითხი საქართველოში. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2010, გვ. 216.

ლია სახელმწიფო საკუთრების კერძო საკუთრებად გარდაქმნის ძირითად გზად. დავსვით კითხვა: არის თუ არა ეს გზა ეფექტური ჩრდილოვანი ეკონომიკის ქვეყნის ეკონომიკაზე მოქმედების შეზღუდვის თვალსაზრისით. მიგვაჩნია, რომ ამ მხრივ საიმედოა მოსახლეობის ძლიერი საშუალო ფენა, ხოლო მოსახლეობის მდიდარი ფენა მეტწილად არ იძლევა სასურველ შედეგს.

ჩრდილოვან ეკონომიკასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მსჯელობისას არ შეიძლება ყურადღებიდან გამოგვრჩეს ეგრეთწოდებული „აგრესიული“ პრივატიზაცია, რომელსაც საქართველოში 2003 წლიდან ფართო მასშტაბები მიეცა. მიხეილ სააკაშვილის პრეზიდენტობის სამარცხვინო პერიოდში დაიგეგმა სახელმწიფო საკუთრების სანარმოთა ტოტალური პრივატიზაცია, რომლის მსგავსი მასშტაბურად ჯერ მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანაში არ განხორციელებულა. ამასთან დაკავშირებით საკმაოდ დანვრილებით ამირან ჯიბუტის ნაშრომში¹ მოცემულია მრავალმხრივად მნიშვნელოვანი მონაცემები, მაგალითად, იმის შესახებ, რომ 2004-2006წწ. გაყიდულ იქნა ისეთი ობიექტები, რომლებიც განსაკუთრებულ როლს ასრულებდნენ სახელმწიფოს ეკონომიკური, სამხედრო და პოლიტიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით².

პოსტსაბჭოთა საქართველოში პრივატიზაციის ჩატარებისათვის მიზანი უნდა ყოფილიყო არა ყველაფრის გაყიდვა, არამედ ყველა სანარმოებისათვის ამუშაებისა და გაძლიერების პირობების შექმნა. მცდარად გაგებულ ბაზრის თავისუფლების მინიჭებისათვის ყოველგვარი შეზღუდვის მოხსნამ ჩვენ ქვეყანას ანარქიისაკენ უბიძგა და ჩრდილოვან ეკონომიკას მისცა მოქმედების ასპარეზი, ხოლო შემდგომ, როდესაც 2006 წლიდან მკაცრად შეიზღუდა აგრესიული პრივატიზაციის ჩატარების შესაძლებლობები და გაძლიერდა მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ღონისძიებები, ისინი მაინც არ არის საკმარისი ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოსაფხვრელად ჩვენ ქვეყანაში.

1 ა. ჯიბუტი. საკუთრების მრავალფორმიანობა საბაზრო-ეკონომიკური სისტემის განვითარების აუცილებელი პირობა. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. შრომები 12, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2015წ. გვ. 175-195.

2 იქვე, გვ. 179-182.

დასკვნა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა არსებობს თითქმის ყველა ეკონომიკურ სისტემაში და ქვეყანაში. იგი განსხვავებულია სახელწოდებებით, მასშტაბებითა და სტრუქტურით. კანონების გამკაცრების მიუხედავად ჩრდილოვანი ეკონომიკას პოსტსაბჭოთა საქართველოში დღესაც აქვს ადგილი. დანაშაულზე სასჯელის გამკაცრება წინააღმდეგობრივ შედეგებს იწვევს. იგი ხელს უწყობს უარესი დანაშაულის ჩადენას, ასე, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამომწვევი მიზეზები არ აღმოიფხვრება. გამოსავალი შეიძლება იყოს იურიდიული კანონების მიზანმიმართულად ამოქმედება ჩრდილოვანი ეკონომიკის დასაბრუნებლად, კანონდარღვევებში წინააღმდეგობრივი პროცესების დეტალური, და კორუფციის უარყოფით მოქმედებაში ბოლომდე გარკვევა, შესაძლებლობის ფარგლებში შეზღუდვა და ა.შ.

THE IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON THE PRIVATIZATION AND THE RELATED LEGAL ISSUES IN THE ECONOMY OF GEORGIA

Mamuka Sarchimelia

Doctor of Economic Sciences,
Professor of Georgian Technical University

Resume

In this article are discussed the legal issues targeted to the elimination of the shadow economy. In this regard there is discussed a judgment related to the impact of privatization. There are mentioned the possibilities to eliminate the shadow economy and corruption; however, together with it, in direction of their action weakening, there are planned the possibilities of revealing the resistances.

Key words: Shadow Economy , Corruption, Privatization, Criminal Business.